

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 19 marca 2024 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Dawid Miąsik (przewodniczący, sprawozdawca)

SSN Romualda Spyt

SSN Krzysztof Staryk

w sprawie z odwołania L. S.

od decyzji Zakładu Ubezpieczeń Społecznych Oddziału w Rzeszowie

o zwrot nienależnie pobranego świadczenia,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Pracy i Ubezpieczeń

Społecznych w dniu 19 marca 2024 r.,

skargi kasacyjnej organu rentowego od wyroku Sądu Apelacyjnego w Rzeszowie

z dnia 5 lipca 2021 r., sygn. akt III AUa 738/18,

**uchyla zaskarżony wyrok i przekazuje sprawę do ponownego
rozpoznania Sądowi Apelacyjnemu w Rzeszowie.**

Romualda Spyt Dawid Miąsik Krzysztof Staryk

UZASADNIENIE

Zakład Ubezpieczeń Społecznych Oddział w Rzeszowie (organ rentowy) decyzją z 10 kwietnia 2018 r. stwierdził, że L. S. (odwołujący się) pobrał nienależne

świadczenie za okres od 1 lutego 2015 r. do 30 kwietnia 2018 r. w kwocie 57.366, 27 zł z tytułu renty wypadkowej oraz obowiązał odwołującego się do zwrotu tej kwoty. Decyzją z 8 czerwca 2018 r. organ rentowy zmienił decyzję z 10 kwietnia 2018 r. w ten sposób, że okres pobrania nienależnego świadczenia ustalono na od 1 maja 2015 r., zaś samą kwotę świadczenia na sumę 53.001,38 zł.

Decyzja o zwrocie świadczenia jako nienależnie pobranego oparta została przez organ rentowy na ustaleniu, że odwołujący się od lutego 2015 r. osiągał przychody z tytułu sprawowania funkcji członka Rady nadzorczej w M. sp. z o.o. w P. (dalej: M.) co powodowało, że nie miał prawa do pobierania połowy renty z ubezpieczenia wypadkowej. Decyzje organu rentowego z 2014 r. o przeliczeniu renty zawierały pouczenie, że w sytuacji osiągania przychodu (bez względu na jego wysokość) nie ma on prawa do pobierania świadczeń zbiegu a jedynie jednego świadczenia (pkt VI pouczenia).

Odwołujący się zaskarżył obie wyżej wymienione decyzje organu rentowego.

Sąd Okręgowy w Przemyślu, po połączeniu obu odwołań do łącznego rozpoznania, wyrokiem z 30 lipca 2018 r., III U 403/18 umorzył postępowanie w zakresie żądania zwrotu nienależnie pobranego świadczenia za okres od 1 lutego 2015 r. do 30 kwietnia 2015 r. a w pozostałym zakresie odwołanie oddalił. Sąd pierwszej instancji ustalił, że odwołujący się od 1 grudnia 1999 r. pobiera rentę z tytułu całkowitej niezdolności do pracy w związku wypadkiem przy pracy. Natomiast od 1 września 2014 r. odwołujący się pobiera emeryturę w związku z osiągnięciem powszechnego wieku emerytalnego. Od tej daty świadczenie rentowe było wypłacane w 50% wysokości. W decyzjach z 7 października 2014 r. oraz z 21 października 2014 r. dotyczących świadczeń wypłacanych odwołującemu zawarte było pouczenie, zgodnie z którym „w przypadku osiągania przychodu bez względu na jego wysokość z tytułu zatrudnienia, służby lub innej pracy zarobkowej [...] przysługuje jedno wybrane świadczenie.” Pismem z 20 stycznia 2016 r. M[...] poinformował organ rentowy, że odwołujący się osiągnął w roku 2015 r. wynagrodzenie jako członek rady nadzorczej. Odwołujący się złożył w marcu 2018 r. wniosek o ponowne obliczenie świadczenia emerytalnego, przekładając zaświadczenie wydane przez M. z którego wynika, że osiągał wynagrodzenie w latach 2015-2018.

Orzekając w takich okolicznościach faktycznych, Sąd Okręgowy uznał odwołanie w części dotyczącej obowiązku zwrotu świadczenia pobranego za okres od 1 kwietnia 2015 r. za niezasadne. Rozstrzygnięcie Sądu Okręgowego opierało się na art. 26 ust. 2 ustawy wypadkowej oraz art. 104 ust. 2 ustawy emerytalnej w związku z art. 6 ust. 1 pkt 22 ustawy systemowej. Z przepisów tych wynikało, że wynagrodzenie członka rady nadzorczej stanowi przychód z tytułu aktywności zawodowej stanowiący tytuł podlegania ubezpieczeniom społecznym, którego uzyskiwania powoduje zawieszenie prawa do wypłaty świadczenia rentowego w zbiegu ze świadczeniem emerytalnym. Świadczenie pobrane przez odwołującego się było zatem świadczeniem nienależnym w rozumieniu art. 138 ustawy emerytalnej a odwołujący się nie jest zobowiązany do jego zwrotu, ponieważ był pouczone o braku prawa do pobierania świadczenia w zbiegu takich okolicznościach faktycznych, jakie wystąpiły w niniejszej sprawie.

Odwołujący się zaskarżył powyższy wyrok apelacją. Sąd Apelacyjny w Rzeszowie, wyrokiem z 5 lipca 201 r., III AUa 738/18 zmienił zaskarżony wyrok w punkcie II w ten sposób, że zmienił decyzje organu rentowego z 2018 r., ustalając, że odwołujący się nie jest obowiązany do zwrotu nienależnie pobranego świadczenia w kwocie 53.001,38 zł za okres od 1 maja 2015 r. do 30 kwietnia 2018 r.

Sąd drugiej instancji kierował się następującym rozumowaniem. W dniu przyznania odwołującemu się prawa do świadczeń w zbiegu dochody z tytułu członkostwa w radach nadzorczych nie podlegały obowiązkowi ubezpieczenia społecznego. W trakcie pobierania świadczeń wypłacanych w zbiegu doszło do zmiany stanu prawnego (Ustawa z dnia 23 października 2014 r., o zmianie ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych oraz niektórych innych ustaw, Dz.U. poz. 1831 ze zm.), polegającej na dodaniu, z mocą od 1 stycznia 2015 r., art. 6 ust. 1 pkt 22 ustawy o systemowej, zgodnie którym obowiązkowym ubezpieczeniom społecznym podlegają osoby, które są członkami rad nadzorczych wynagradzanymi z tytułu pełnienia tej funkcji. Ta istotna zmiana stanu prawnego nie spotkała się z reakcją ze strony organu rentowego, który nie pouczył odwołującego się o tej zmianie w taki sposób, by miał świadomość, że osiąganie jakichkolwiek dochodów z tytułu członkostwa w radzie nadzorczej powoduje, że pobierana przez niego renta wypadkowa zostanie uznana za świadczenie nienależnie pobrane. Pouczenie

zawarte w decyzjach organu rentowego adresowanych do odwołującego się odnosiło się do innych stanów faktycznych i prawnych, zatem nie można przyjąć, by odwołujący się był pouczony o braku prawa do pobierania świadczeń w zbiegu.

Organ rentowy zaskarżył wyrok Sądu drugiej instancji skargą kasacyjną w całości. Zaskarżonemu orzeczeniu zarzucił naruszenie art. 138 ust. 2 pkt 1 ustawy emerytalnej przez błędną wykładnię i uznanie, że z uwagi na brak właściwego pouczenia ze strony organu rentowego odwołujący się nie miał świadomości, iż osiąganie dochodów z tytułu członkostwa w radzie nadzorczej powoduje, że pobierana przez niego renta wypadkowa jest świadczeniem nienależnym.

Odwołujący się w odpowiedzi na skargę kasacyjną wniósł o jej oddalenie.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Skarga kasacyjna organu rentowego okazała się zasadna w stopniu uprawniającym Sąd Najwyższy do wydania orzeczenia kasatoryjnego.

Jak wyjaśniono chociażby w dotyczącym bardzo podobnego stanu faktycznego wyroku Sądu Najwyższego z 8 października 2019 r., II UK 117/18 (OSNP 2020 nr 9, poz. 99), pod pojęciem „działalności podlegającej obowiązkowi ubezpieczenia społecznego” prowadzącej do zawieszenia prawa do świadczenia (art. 104 ust. 1 i 2 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych, jednolity tekst: Dz.U. z 2023 r., poz. 125 ze zm.) należy rozumieć tytuły podlegania ubezpieczeniom społecznym wymienione w art. 6 ustawy z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych (jednolity tekst: Dz.U. z 2023 r., poz. 1230 ze zm.).

W dalszej kolejności w wyroku tym przyjęto, że gdy ustawodawca obejmuje obowiązkowym ubezpieczeniem społecznym aktywność ubezpieczonego pobierającego świadczenia emerytalno-rentowe w zbiegu, która do tej pory nie stanowiła tytułu podlegania takim ubezpieczeniom (np. wynagrodzenie z tytułu członkostwa w radzie nadzorczej), organ rentowy ma obowiązek dostosować treść pouczenia o zasadach zawieszania prawa do świadczeń w zbiegu do nowego stanu prawnego (art. 104 ust. 1 i 2 ustawy emerytalnej w związku z art. 84 ust. 2 pkt 1 ustawy systemowej oraz art. 8 i 9 k.p.a.). Natomiast ubezpieczony pobierający rentę

z tytułu całkowitej niezdolności do pracy w zbiegu z emeryturą, który nie został pouczony o takich skutkach zmiany stanu prawnego, nie jest zobowiązany do zwrotu pobranych świadczeń z powodu otrzymywania wynagrodzenia stanowiącego nowy tytuł podlegania ubezpieczeniom społecznym (art. 104 ust. 1 i 2 w związku z art. 138 ust. 2 pkt 1 ustawy emerytalnej w związku z art. 84 ust. 2 pkt 1 ustawy systemowej oraz art. 8 i 9 k.p.a.).

Rozumowanie, jakim kierował się Sąd drugiej instancji, wydając zaskarżony wyrok, odpowiada przedstawionym wyżej poglądom Sądu Najwyższego. Jednakże, stanowisko to zostało wyrażone w stanie faktycznym sprawy, w którym ustalono, że ubezpieczony – znajdujący się w analogicznej sytuacji faktycznej jak odwołujący się w niniejszej sprawie – nie miał świadomości, że bezprawnie pobiera świadczenia w zbiegu z uwagi na niejasną – co do jego sytuacji prawnej – treść pouczenia zawartą w adresowanych do niego decyzjach, jak również zachowanie organu rentowego, który w odpowiedzi na zapytania ubezpieczonego informował go, że jego sytuacja prawna nie ulega zmianie w związku z nowelizacją art. 6 ust. 1 ustawy systemowej.

Tymczasem w niniejszej sprawie z ustaleń Sądów obu instancji wynika, że pouczenie skierowane do odwołującego się wskazywało, iż uzyskanie przez niego jakiegokolwiek przychodu (bez względu na jego wysokość) będzie skutkowało utratą prawa do wypłaty świadczeń w zbiegu. Skoro treść pouczenia została przez oba Sądy zrekonstruowana w taki sposób, nie można argumentować, że zmiana stanu prawnego z dniem 1 stycznia 2015 r. nie była objęta zakresem tak sformułowanego pouczenia. Z uzasadnienia zaskarżonego wyroku nie wynika również, kiedy odwołujący się rozpoczął wykonywanie obowiązków członka rady nadzorczej, w szczególności czy miało to miejsce w dacie wydania decyzji organu rentowego uprawniających go do otrzymywania świadczeń w zbiegu. Wreszcie, nie ustalono, by odwołujący się został wprowadzony w błąd przez organ rentowy, co do wpływu zmiany stanu prawnego z dniem 1 stycznia 2015 r. na jego indywidualną sytuację.

Zgodnie z utrwalonym orzecznictwem Sądu Najwyższego o kwalifikacji świadczenia jako nienależnie pobranego decyduje świadomość ubezpieczonego. Stan tej świadomości można ustalać na różne sposoby, przy czym ze względów praktycznych najłatwiej jest odwołać się do treści i analizy pouczeń zawartych w

decyzjach organu rentowego (por. np. postanowienie Sądu Najwyższego z 25 sierpnia 2022 r., III USK 491/21, LEX nr 3411757 i powołane tam orzecznictwo).

Świadomość nienależności świadczenia może jednak wynikać także z innych okoliczności. W stanie faktycznym niniejszej sprawy uwagę zwraca, że odwołujący się wystąpił w 2018 r. do organu rentowego z wnioskiem o przeliczenie świadczenia przedstawiając dokumenty finansowe dotyczące okresu wykonywania obowiązków członka rady nadzorczej. Z powyższego wynika, że odwołujący się miał świadomość, iż wykonywanie tych obowiązków stanowi tytuł podlegania ubezpieczeniom społecznym, skoro wpływa na możliwość przeliczenia świadczenia. Nie zweryfikowano również, czy odwołujący się nie stał się świadomy tego, że odpłatne wykonywanie obowiązków w radzie nadzorczej łączy się z tytułem podlegania ubezpieczeniom społecznym w rozumieniu art. 104 ustawy emerytalnej i skutkuje zawieszeniem prawa do wypłaty świadczenia zabiegowego na podstawie art. 26 ust. 3 ustawy wypadkowej a w konsekwencji może prowadzić do obowiązku zwrotu świadczeń pobranych w zbiegu jako świadczeń nienależnie pobranych (art. 138 ust. 2 pkt 1 ustawy emerytalnej), już z tego powodu, że wraz wejściem w życie art. 6 ust. 1 pkt 22 ustawy systemowej jego wynagrodzenie z tytułu wykonywania obowiązków członka rady nadzorczej zostało obciążone składkami na ubezpieczenia społeczne. Świadomość taką powinien uzyskać najpóźniej w momencie przedstawienia mu przez płatnika składek deklaracji PIT-11 za 2015 r., a jeszcze wcześniej w przypadku otrzymania od płatnika składek informacji o wysokości wypłaconego wynagrodzenia z tego tytułu i obciążeniach fiskalno-składowych wpływających na jego wysokość. Tymczasem w sprawie nie ustalono, czy płatnik składek przekazywał tego rodzaju dokumenty i informacje odwołującemu się (poza informacją z 20 stycznia 2016 r. skierowaną do organu rentowego). Dopiero po uzupełnieniu ustaleń faktycznych o wymienione wyżej elementy możliwe będzie zrekonstruowanie stanu świadomości odwołującego się co do braku prawa do pobierania świadczeń w zbiegu, a następnie ocena decyzji organu rentowego w przedmiocie zwrotu świadczenia w kontekście braku reakcji na pismo płatnika składek z 20 stycznia 2016 r.

Mając powyższe na względzie, Sąd Najwyższy orzekł jak w sentencji.

[SOP]

[a]